

Fatálna epizóda z druhej svetovej vojny na Liptove

DUŠAN ČATLOŠ

A FATAL EPISODE FROM THE SECOND WORLD WAR IN THE TERRITORY OF LIPTOV by
Dušan Čatloš

*

EINE FATALE EPISODE DES ZWEITEN WELTKRIEGES IN LIPTAU von Dušan Čatloš

Tematika SNP a osobitne partizánskeho hnutia je do istej miery živá i dnes. Aj po vyše 60 rokoch od skončenia vojny však občas pretrváva jednostranný obraz hrdinských sovietskych partizánov, ktorí prišli „na pomoc“ slovenským povstalcem. Najmä v prácach bývalých komunistických autorov sa mnohé násilnosti najrôznejšieho charakteru a stovky povražených civilistov buď bagatelizujú ako „sprievodné javy“ vojny alebo rovno obchádzajú. Ak však chceme našu vojnovú históriu hodnotiť objektívne a pravdivo, nemôžeme zamlčať ani tieto temné stránky partizánstva. Osobitným pošliapaním medzinárodného práva boli vraždy vojnových zajatcov. Ak hovoríme o Liptove, okrem niekoľkých prípadov likvidácie nemeckých zajatcov sú tu doložené aj dva prípady povraždenia maďarských vojnových zajatcov, teda pôvodne príslušníkov maďarskej armády bojujúcej po boku Nemcov. O tragickom incidente, ktorý sa odohral v katastri obce Pribylina, sa po vojne dlhé desaťročia mlčalo. Autorom tejto spomienkovej výpovede je ing. Dušan Čatloš, CSc.,¹ ktorého otec Jozef bol do prípadu istým spôsobom zaangažovaný už počas vojny. Dušan Čatloš, ktorý sám je dnes jedným z vojnových pamätníkov, sa o prípad aktívnejšie zaujímal aj po politických zmenách v r. 1989, navštívil inkriminované miesta ako aj niektorých pamätníkov, ktorí o prípade čo-to vedeli. V súčasnosti žije v Martine. Základné fakty uvedené v jeho výpovedi si autor overoval aj z alternatívnych zdrojov.

¹ Samotná spomienka bola publikovaná tiež v: *Kultúra*, 13, 2010, 17, s. 8.

Postrieľanie 28 maďarských zajatcov partizánmi P. A. Veličku

V priebehu oslobodzovacích bojov na hornom Liptove, v okolí obce Hybe, postupujúce jednotky čsl. armády v spolupráci so sovietskym velením rozprášili aj jednotku maďarskej armády nasadenej po boku Nemcov. Stalo sa, že niektorí príslušníci maďarskej armády sa rozhodli, že sa pridajú k partizánom.

Začiatkom februára 1945 prišlo do Liptovského Svätého Petra (mimo chodom rodiska gen. Ferdinanda Čatloša) nákladné auto s 28 príslušníkmi maďarskej armády rôznych hodností, pričom v skupine bol aj jeden vojenský lekár. Nechceli už ďalej bojovať s Nemcami a chceli prejsť k partizánom. Niektorí vojaci hovorili aj po slovensky, lebo údajne pochádzali z územia zabratého po Viedenskej arbitráži. Boli dobre vyzbrojení, so značným množstvom potravín. Požadovali od miestnych občanov, aby ich previedli k partizánom, že sa k nim chcú pridať. Predpokladám, že práve niekto z týchto Slovákov inicioval prechod k partizánom.

Keďže sami nevedeli, kde sa partizáni zdržujú, chodili po dedine a hľadali takého človeka, ktorý by ich ta doviedol. A tým človekom bol akurát môj otec, Jozef Čatloš. Bol rodák z Liptovského Petra a bol tiež bratrancom generála Ferdinanda Čatloša. Otec bol poštovým úradníkom a za 1. SR slúžil v Krupine. Nikdy nebol členom HSĽS ani HG a jednoznačne stál na pozícii antifasizmu, preto bol aj tamojším režimistom tŕňom v oku. Vedel po maďarsky a jednak, sám ako starý vojak, mal k vojakom dobrý vzťah. A potom, ako každý slušný človek im chcel pomôcť. Preto im ochotne vyhovel a prisadol si k vodičovi auta. Priviedol ich do obce Pribylina a následne do Račkovej doliny a na Podbanské, do horárne horára Haricha, kde sídlil štáb 1. čsl. partizánskej brigády M. R. Štefánika, ktorej velil Piotr Alexejevič Veličko.

Tu otec vojakov vydal Veličkovi v dobrej vôli s tým, že ich prijme a zaradí do svojich jednotiek. S týmto vedomím sa vrátil domov. Udalosti však nabrali iný spád. Veličko vydal rozkaz všetkých 28 privedených vojakov zastreliť, a to bez akéhokoľvek súdu. Stalo sa tak 28. februára 1945 po pravej strane cesty v Račkovej doline, v blízkosti horárne.

Mŕtvoly tam nechal ležať údajne preto, že v zamrznutej kamenistej

zemi nebolo možné vykopať hrob. Mŕtvolu potom pochovali až občania obce Pribylina, a to presne o mesiac po zastrelení, 28. marca 1945. Teda zvláštna hra čísel...

Po skončení vojny Veličko odišiel do Kyjeva. V 60. rokoch, pri rozvodovom konaní, jeho bývalá manželka Tamara Bondarenko dôvodila súdu o.i. aj tým, že jej manžel je alkoholik a brutálnej povahy. Ako jeden z dôkazov uviedla aj vyššie uvedenú udalosť z Pribyliny. Manželstvo potom rozviedli a Veličkovi zároveň zakázali navštevovať Slovensko. Služobne ho prideliť k pohraničnej strážii ZSSR až na čínske hranice.

V roku 1974 sa mu však predsa len podarilo prísť na Slovensko. V tom čase som bol riaditeľom ŽOS Vrútky a zhodou okolností som od OV KSS dostal za úlohu zabezpečovať jeho návštevu. Pri tejto príležitosti som sa ho tiež pýtal, prečo dal tých 28 Maďarov zastreliť. Jeho odpoveď znela: „Čo som mal s nimi robiť, veď som im nemal čo dať jesť!“ A pritom ich nemal u seba ani dva dni. Nevraviac o tom, že oslobodzovacie vojská vtedy už prakticky operovali na Liptove; Liptovský Hrádok bol oslobodený už 2. februára 1945.

Celá udalosť sa v priebehu rokov tajila, pretože z hľadiska vládnuceho režimu – ale i samotného odboja – išlo o nepríjemnú záležitosť. Až manželka spomenutého zastreleného lekára niekedy okolo roku 2000 zistila miesto smrti svojho manžela. Jej deti potom miesto upravili a ešte aj dnes chodia, spolu s ďalšími pozostalými, masový hrob navštevovať.

Obrazová príloha

Obr. 1. Pomník postrieľaným maďarským vojakom v Račkovej doline. Zdroj: Osobný archív autora.

Obr. 2. Detail náhrobného kríža. Zdroj: Osobný archív autora.